

Інша категорія археологічних об'єктів представлена похованнями. Найбільш ранній серед них — рештки склепу. Стовпові ями вказують на те, що він був збудований з дерева і мав прямокутну форму. Це було меморіально-символічне поховання, по центру якого розташовувалась невеличка (0,5 м діаметром) яма, в якій знаходились, вірогідно, рештки тризни — фрагменти глиняного посуду та дрібні кістки тварин. Датуються поховання періодом не пізніше першої половини XI ст. Решта поховань здійснені за класичним християнським православним обрядом. Кладовище синхронне житловим комплексам, але було відгороджено від них потужним парканом.

Серед знахідок житлових комплексів відзначимо бронзовий хорос, округлий глиняний предмет з написом, фрагменти скляних браслетів, побутові речі. Матеріали поховань представлені, головним чином, прикрасами — намистинами, скроневидами кільцями, підвісками тощо.

На ділянці по Проспекту Миру біля Красної площі виявлено типову міську забудову XII — першої половини XIII ст. Це житлові та господарські будівлі. Ділянка, близько 1000 м² досліджена по вул. Гончій дала цікавий археологічний матеріал. Найбільш ранні об'єкти відносяться до X ст. Вони представлені спорудами овальної та видовженої форми з глинобитними відкритими вогнищами. Заповнення цих будівель досить насичене керамікою та кістками тварин. Майже всі вони мають сліди пожеж. Господарські будівлі XII — першої половини XIII ст. представлені об'єктами різної конструкції та форми — квадратної та прямокутної (стовпові), овальної, видовженої. Деякі з них аналогічні тим, про які йшлося вище. Котловани всіх споруд на різну глибину врізані в материковий шар.

Таким чином, освоєння даної земельної ділянки відбувалося в наступному порядку. У X ст. тут існувало одне з багатьох приміських поселень, можливо тимчасових, оскільки житлових будівель цього періоду не виявлено. У XII ст. ця територія вже входила до складу міста, а саме — літописного Передгороддя. На початку XIII ст., з якихось причин, мешканці цього району залишають його. Про це свідчать поховання, які перекривають житлово-господарську забудову — тут формується одне з міських парафіяльних кладовищ.

К. Капустін

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ ГОРОДСЬКА (за матеріалами розвідок 2017 р.)

158

Село Городське знаходиться у східній частині Коростишівського р-ну Житомирської обл. між сс. Козіївка та Рудня-Городецька. Археологічні пам'ятки регіону вперше описав Л. Похилевич у 1864 р. Наприкінці XIX ст. на території села та його околицях працював відомий історик, археолог В. Б. Антонович, який не лише детально описав два городища та чотири могильники, але і розкопав декілька курганів.

Впродовж 1936—1937 рр. масштабні дослідження на території Городська проводила Поліська експедиція ІМК АН УРСР (розкопки багатошарового городища Червона гірка у 1936—1937 рр.), а у 1940—1950 рр. — експедиція Інституту археології АН УРСР (шурфування та розкопки майданчика «Малого» Городського городища, Червоної гірки та укріпленого поселення в урочищі на «Валах»). Зауважимо, що впродовж тривалого часу окремі середньовічні пам'ятки села датувалися досить широко — X—XIII ст. і лише наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр. завдяки роботам М. П. Кучери та Б. А. Звіздецького вдалося виділити два культурно-хронологічні горизонти — давньоруського (XII—XIII ст.) та золотоординського часів (середина — друга половина XIII—XIV ст.).

У 2017 р., з метою перевірки стану збереженості відомих археологічних пам'яток, а також обстеження прилеглих територій для виявлення нових горо-

дищ, поселень, могильників, проведено археологічні розвідки вздовж лівого берега р. Тетерів: оглянуто незабудовані ділянки першої та другої надзаплавної терас, а також локалізовано місце розташування 2 курганних груп.

Усього за час робіт картографовано 3 городища, 11 пунктів із різночасовими матеріалами, а також 2 кургани, відомі за матеріалами розвідок та розкопок другої половини — кінця XIX ст. (розкопки В. Б. Антоновича)

Зауважимо, що матеріали доби енеоліту зафіксовано на 1 пам'ятці, у 3 випадках виявлено фрагменти кераміки XI—XII ст., у 8 — матеріали XII—XIII ст., ще у 4 — встановлено існування культурних нашарувань золотоординського часу (середина XIII — середина XIV ст.). На території села на 2 пунктах виявлено матеріали XVI—XVII ст., на 6 — XVII—XVIII ст., ще на 7 — зібрано фрагменти керамічного посуду XVIII—XIX ст.

Отримані результати, дозволяють зробити обережні висновки щодо розвитку поселенської агломерації Городська від доби енеоліту і до сьогодні.

Отже, перше поселення на території міста з'явилося у східній частині сучасного села за доби пізнього трипілля (Червона гора), у ранньозалізний час на березі р. Тетерів або одного з її допливів, імовірно, існувало невелике поселення, про що свідчать знахідки Л. І. Якименка. Після цього досліджувані території довгий час пустували, відродження життя відбулося в XI—XII ст. (окремі артефакти цього часу фіксуються у центральній та східній частинах села, на високій лівобережній терасі). У XII—XIII ст. поселенська структура Городська розширюється за рахунок колонізації першої та другої надзаплавних терас р. Тетерів (центральна та західна частина сучасного села). У наступний золотоординський період (XIII—XIV ст.) площа поселення зменшується, центр життя переноситься на другу надзаплавну терасу річки і концентрується навколо Малого городища. У другій половині — кінці XIV ст. відбувся занепад Городська, який залишався незалюдненим аж до другої половини — кінця XVI ст. Саме в цей час відбувається відродження життя: культурний шар та окремі знахідки цього періоду фіксуються вздовж першої надзаплавної тераси лівого берега річки. Упродовж XVII—XIX ст. відбувається поступове формування сучасної поселенської структури: залюднюється перша та друга надзаплавні тераси річки, формується система доріг тощо.

І. Кедун

НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ У СВІТЛІ ОСТАННІХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ВІДКРИТТІВ

Вважається, що Новгород-Сіверський виникає на межі X—XI ст., а фортеця-дитинець розташовується на Замковій горі, а навколо неї формується ще одна лінія укріплень (острог?). Протягом давньоруського періоду місто поступово розростається, а система укріплень кілька разів реконструюється.

Рубіжним моментом в історії Новгород-Сіверського є кінець XI ст., який традиційно пов'язують з утвердженням тут князівського столу після Любецького з'їзду. Матеріали археологічних досліджень засвідчують, що у XII ст. щільність заселення та площа території міста збільшується. У цей час Новгород-Сіверський набуває властивої давньоруським містам топографічної структури, яка складалась із дитинця, укріпленого Окольного граду та неукріплених посадів.

Донедавна нез'ясованим лишалось питання розташування міського некрополю домонгольської доби. Втім у ході досліджень 2015 р. в ур. Заручав'є було відкрито ділянку ґрунтового цвинтарю, який за стратиграфічними ознаками можна віднести до XII—XIII ст.

Загибель давньоруського Новгород-Сіверського традиційно пов'язують з монгольською навалою, хоча в писемних джерелах ці події не висвітлені. Згідно усталеної думки, після навали життя у місті згасає. Однак виявлені під час археологічних